

اندیشه از بزرگترین

مجموعه مقالات - ۲۸ تیر ماه ۱۳۹۵

نشست بررسی دلایل و پیامدهای کودتای نافرجام ترکیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجموعه مقالات

نشست بررسی دلایل و پیامدهای کودتای نافرجام ترکیه

کاری از اندیشکده راهبردی تبیین

وبسایت اندیشکده: www.Tabyincenter.ir

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، چهارراه فرمانیه، **خیابان شهید آیت الله نمر** (بوستان سابق)،

خیابان نسترن، پلاک ۳۲

کد پستی: ۱۹۵۷۶۶۴۷۳۴

تلفن: ۲۶۱۵۳۳۲۹

نمبر: ۲۶۱۵۳۳۲۹

آیا کودتا یک واقعیت بود که بخشی از ارتش ترکیه به آن مبادرت ورزید یا اینکه تئاتری بود که اردوغان در اجرای این تئاتر سهم داشت؟ / ۳

اگر امکان دارد، جریان‌شناسی مختصری را از ارتش و افکار و ایدئولوژی‌هایی که در ارتش ترکیه وجود دارد تشریح بفرمائید. / ۱۸

به نظر شما علت واقعی کودتا چیست؟ / ۳۴

اختلاف اصلی گولن با اردوغان چیست که موجب می‌شود نیروهایش را در ارتش علیه اردوغان هدایت کند؟ / ۳۵

روند پیگیری این تغییراتی که در سیاست خارجی اتفاق افتاده است به چه نحوی پیش می‌رود؟ / ۴۳

صحنه آینده ترکیه و اقدامات آتی اردوغان را چگونه می‌بینید؟ / ۴۶

ایران چه کارهایی می‌تواند انجام دهد و چه فرصت‌هایی در این زمینه پیش روی ما قرار دارد؟ / ۵۱

در خلال صحبت عزیزان، به تفاوت کودتای صورت گرفته در مصر و ترکیه اشاره شد. اگر که ممکن است تفاوت‌های دیگر آن را بیان نمایید. / ۵۸

آیا این کودتا بر ادامه جنگ با PKK در ترکیه اثرگذار خواهد بود؟ / ۶۲

آیا امکان دارد خواسته آنکارا مبنی بر استرداد گولن از آمریکا، بر روابط دو کشور اثر بگذارد؟ / ۶۵

مقدمه

اندیشکده راهبردی تبیین، روز یکشنبه ۲۷ تیرماه، نشست‌های را برای بررسی عمیق‌تر کودتای نافرجام در ترکیه با حضور دکتر جعفر حق‌پناه و محمدعلی دستمالی، دو تن از کارشناسان این حوزه، برگزار کرد. در ادامه، متن کامل نشست مذکور می‌آید.

اندیشکده راهبردی تبیین

• مجری:

بسم الله الرحمن الرحيم. خدمت دکتر حق پناه و آقای دستمالی و سایر دوستانی که در اندیشکده تبیین حضور دارند عرض سلام و خیر مقدم دارم. جلسه حاضر پیرامون کودتای اخیر در ترکیه تشکیل شده است. تحلیل‌هایی که در دو روز پس از کودتای ترکیه صورت گرفته، بعضاً به نوعی سطحی بوده‌اند گرچه تحلیل‌های خوبی نیز صورت مطرح شده. از این رو در این جلسه قصد داریم به یک جمع‌بندی درست از کودتای نافرجامی که در ترکیه انجام گرفت دست‌یابیم. سؤال اول در حقیقت سؤالی است که در دو روز گذشته عمده تحلیل‌گرهای ترکیه و منطقه درگیر آن بوده‌اند و آن اینکه

آیا کودتای یک واقعیت بود که بخشی از ارتش ترکیه به آن مبادرت ورزید یا اینکه تئوری بود که اردوغان در اجرای این تئاتر سهم داشت؟

اکثر تحلیل‌گرانی که حوادث اخیر ترکیه را بررسی کرده‌اند روی یکی از این دو حالت تأکید دارند و هر یک نیز برای خود دلایلی می‌آورند و دلایل طرف مقابل را ناکافی دانسته و سعی می‌کنند که نظر خود را اثبات نمایند. نظر حضرت عالی در این خصوص چیست؟

• دستمالی:

عرض سلام دارم خدمت دوستان عزیزم در اندیشکده راهبردی تبیین. یک کشور هر اندازه که عملگرا باشد، هر اندازه که یک دولت شیاد و مکار بر سر کار باشد، اما برای حفظ امنیت خود و برای بر سر جای خود نشان دادن مخالفین خود و برای تضمین آینده خود حاضر نیست که چنین نمایش پرهزینه‌ای به راه بیندازد. خیلی کارها، خدعه‌ها و نیرنگ‌ها را می‌توان به کار برد برای اینکه یک کشور را بیشتر و محکم‌تر در چنگ خود گرفت و صندلی قدرت را رها نکرد، اما به راه انداختن یک کودتای نمایشی و تئاتری که همه را

شوکه و تمام کشورهای دنیا را به واکنش وادار کرده و امنیت یک کشور را به لرزه درآورده، به نظر بنده اصلا منطقی و معقول نیست و بنده خیلی صریح و روشن بر این باورم که این کودتا واقعا یک کودتای حقیقی و واقعی بود و نمایشی خواندن چنین عملی پیش از هر چیز می تواند ریشه در این داشته باشد که احیانا آن دوستان و تحلیل گرانی که هوادار این نگرش هستند و این کودتا را نمایشی می دانند، شاید درک خیلی روشن و عینی از شرایط سیاسی، حکومتی و حافظه‌ی سنتی حکومت داری در ترکیه ندارند.

ترکیه با وجود اینکه یک کشور عضو ناتو است، یکی از ارتش‌ها بزرگ دنیا را در اختیار دارد، یک سرویس امنیتی-اطلاعاتی بسیار پیشرفته و مهمی دارد، بسیاری از آوانتاژها و امتیازهای بزرگ را در اختیار دارد، اما حساسیت‌های بسیاری در رابطه با حفظ حکومت و حفظ بقای کشور دارد و با آن شناختی که بنده حقیر از ترکیه دارم، ابدا در ذهن بنده نمی گنجد که حزب آک پارتی و

حکومتی که ۵۲٪ آرای کشور ترکیه را در اختیار دارد و از محبوبیت و حمایت مردمی برخوردار است، بخواهد چنین نمایشی را به راه بیندازد.

برای منزوی کردن و شکست دادن مخالفینی مانند فتح‌الله گولن و بسیاری از مخالفین دیگر، آک‌پارتی ابزارهای بسیار کم‌هزینه‌تر و مهم‌تری در اختیار دارد تا اینکه بخواهد با یک کودتای نمایشی دست به چنین کاری بزند.

• مجری:

جناب دکتر حق‌پناه نظر شما در خصوص این سوال چیست؟ کودتا واقعیت برآمده از نارضایتی بخشی از ارتش بود یا تئاتری که اردوغان در اجرای آن دست داشت؟

• حق پناه:

عرض سلام دارم خدمت حضار محترم. این سؤال به نظر بنده یک سؤال شناختی است و بیش از اینکه ما بخواهیم تحلیل کنیم که آن موضوع چه بود، باید مبادی ادراکات خود و فرایندهای شناختی خود را مورد بازبینی قرار دهیم تا بتوانیم به نحو بهتری به پاسخ سؤال خود برسیم. ترکیه کشور همسایه ماست و حداقل ۴۰۰ سال است که مرزهای میان ما و ترکیه باثبات بوده است و ما با ترکیه در این خصوص تعیین تکلیف کرده ایم. از نظر جمعیتی، دینی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی، امنیتی و... میان ما و ترکیه پیوست‌های زیادی وجود دارد. ولی با وجود این همه پیوندها شناخت و ادراک مستقیم کمی میان دو کشور وجود دارد. شما همین الان به منابع خبری ایران در رابطه با کودتای اخیر نگاه کنید! ما از چه منابعی ارتزاق خبری شده ایم؟! متأسفانه ما به طور عمومی، کمتر شناخت مستقیمی از تحولات پیرامون خود داریم و ترکیه نیز از این قاعده مستثنا نیست.

ما بیشتر از شبکه‌های غربی برای شناخت اطراف خود استفاده می‌کنیم و طبیعتاً یک انحرافی از همان ابتدا در ذهن ما نسبت به مسائل مختلف ایجاد می‌شود. این نکته‌ی بسیار مهمی است که در پاسخ به این سؤال وجود دارد.

اینکه می‌گوییم که کودتا در ترکیه واقعا صورت گرفت یا یک نمایش بود تحت تأثیر آن ادراکات است که متأسفانه در آن انحرافات و وجود دارد. مسئله‌ی دیگر این است که ما خیلی تحت تأثیر علایق خود نسبت به مسائل مختلف قضاوت می‌کنیم؛ یعنی اینکه ما چقدر از جریان اسلامی که در ترکیه است خوش مان می‌آید یا نمی‌آید؟ این که رقابت‌های منطقه‌ای که با ترکیه داریم را له یا علیه خود ببینیم و بتوانیم آن را مدیریت کنیم یا نه نیز روی قضاوت ما تأثیر می‌گذارد. این دو عامل همواره در تحلیل‌های ما مؤثر بوده و متأسفانه باعث شده است که ما ذهنیت روشنی نسبت به مسائل مختلف پیدا نکنیم.

در رابطه با ترکیه شما می‌دانید که این کشور ۸۰ میلیون نفر جمعیت دارد، از تنوعات قومی، اجتماعی، مذهبی کم‌مانندی برخوردار است و یک جامعه مدنی قوی در دل خود دارد. در ترکیه، احزاب، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی متنوعی وجود دارد. در ترکیه بیش از ۲۰۰ شبکه ماهواره و رسانه‌ای وجود دارد به‌ویژه رسانه‌های خصوصی در این کشور فعالیت دارند. اصولاً در اینگونه کشورها که فقط ۳۰-۲۰ میلیون توریست در آن حضور دارند، صدها هزار دانشجوی خارجی در آن به تحصیل می‌پردازند و ارتباطات آن با خارج از این کشور کاملاً در هم تنیده شده به گونه‌ای که به این کشور این اجازه را نمی‌دهد که به راحتی بازی کند.

به سختی در جوامعی مانند ترکیه و در دوران زمانی حاضر می‌توان وقوع کودتای نمایشی را مشاهده کرد. عموماً امکان شکست کودتا در دوران معاصر در کشورهایی با ویژگی‌های که عرض کردم بیشتر است.

بنده در مقاله‌ای که پیش از این منتشر کرده‌ام کودتای ترکیه را با مصر و تایلند مقایسه کرده‌ام. وقوع کودتا در تایلند ناموفق و در مصر موفق بود. ترکیه کشوری نیست که بتوان به راحتی در آن اقدام به مهندسی سیاسی کرد. حال ما گاهی دست به مهندسی معکوس می‌زنیم؛ یعنی به دلیل اینکه پرونده این کودتا در عرض ۱۲ ساعت به طور کامل بسته شد و نتایج مطلوب کودتاگران را به همراه نداشت و درعین حال در برخی موارد، مطلوبیت‌های مد نظر حزب عدالت و توسعه را به همراه داشت، می‌گوییم که این کودتا براساس یک تبانی و هماهنگی صورت گرفته است! این رویکردها مانند تحلیل‌هایی است که در مورد حوادث ۱۱ سپتامبر رخ داد.

در آنجا نیز دیدیم که آمریکا به نحو احسن از این پدیده استفاده کرد تا اهداف خود را در غرب آسیا پیاده کند: اشغال، مداخله‌گری، سوژه کردن قدرت‌های ضد و رقیب از جمله جمهوری اسلامی ایران و... در رابطه

با ترکیه نیز چنین برداشت‌هایی در کشور ما وجود دارد. برای بسیاری جای سؤال وجود دارد که مگر می‌شود که به همین راحتی یک کودتا را خنثی کرد. در پیامک‌های طنزی که طی این دو روز میان مردم رد و بدل می‌شد، آمده که چهارشنبه‌سوری ما طولانی‌تر از کودتای ترک‌هاست! یا اینکه برخی می‌گویند که ترک‌ها در مورد یک انحراف جنسی یا خیانت عشقی ۳۵۰ قسمت سریال می‌سازند اما کودتای آن‌ها ۱۰ ساعته جمع می‌شود! علت شکل‌گیری چنین تحلیل‌هایی به همان مطلبی که در ابتدا عرض کردم برمی‌گردد. جامعه‌ای که تا این حد پیچیده است و جامعه مدنی در آن پیشرفت کرده و دارای ساختار دولتی قوی است، به سرعت می‌تواند بحران را مرتفع کند. حزب عدالت و توسعه، شبکه بسیار در هم‌تنیده‌ای را در سلول‌های مختلف، حتی روستاهای بزرگ در اختیار دارد.

بنده هنگام انتخابات‌های ترکیه در این کشور حضور داشته‌ام و آن را از نزدیک مشاهده کرده‌ام. اساساً فرایند تحزب در ترکیه به هیچ وجه شبیه احزاب در ایران نیست. حزب جمهوری اسلامی را دوستانی که هم سن و سال بنده باشند به خاطر می‌آورند. حزب جمهوری اسلامی در سال ۵۸-۵۹ چنین حالتی را داشت و هر روحانی‌ای که در روستا خط امام را دنبال می‌کرد، کانون اشاعه تفکر جمهوری اسلامی بود. جهاد سازندگی، شوراها، نهضت سوادآموزی و... مانند تفکری بود که در بخش‌های مختلف جامعه رسوخ پیدا کرده بود و همزمان پیش می‌رفت. در حال حاضر حزب عدالت و توسعه چنین قابلیت‌هایی را در خود دارد؛ به عبارتی آن‌ها فهمیدند که باید به یک نیروی اجتماعی تبدیل شوند که بخش محافظه‌کار سنتی و بخش‌هایی که گرایش‌های عمیق مذهبی دارند و در نقاط کم‌تر غرب‌زده ترکیه ساکن هستند را با خود همراه کنند.

شما اگر از ترکیه مناطق استانبول، سواحل مدیترانه و اژه مانند ازمیر را تفریق کنید، سایر مناطق ترکیه در آناتولی قرار می‌گیرد. این قسمت‌ها مدیون و وامدار سیاست‌های ۱۲-۱۳ سال گذشته حزب عدالت و توسعه هستند. این مناطق هم‌اکنون مرفه شده‌اند و امکانات خوبی را کسب کرده‌اند که فقط اقتصادی نیست بلکه حوزه‌های آموزشی و... را هم در می‌گیرد. در وان که تنها صد کیلومتر با مرز ایران فاصله دارد صدها دانشجوی ایرانی دارند تحصیل می‌کنند. این شبکه به اسلام‌گرایان این کمک را می‌کند که بعدها این‌ها وارد ارتش، قوه قضائیه و دستگاه اطلاعاتی شوند و به راحتی در چنین مواقعی در اختیار قرار گیرند. این نکته بسیار مهم است.

از طرف دیگر شما باید انضباط سازمانی که در کشور ترکیه وجود دارد را در نظر بگیرید. این، کارِ صرفاً اردوغان نبوده است.

سه سال پیش اردوغان در واکنش به ماجرای پارک گزی می گفت که شبکه‌های اجتماعی را مسدود خواهد کرد و راه ورود ترک‌ها به توئیتر را خواهد بست اما اینک وی مدیون توئیتر است. ما باید این موارد را در تحلیل خود در نظر بگیریم و باید بدانیم که این‌ها در جامعه قابلیت و بضاعتی پدید می‌آورد که دولت و آن حزب نیز می‌تواند از آن استفاده کند. اینک معلوم شد که حزب عدالت و توسعه در این کار استاد است. در حال حاضر شواهدی به‌دست آمده که آن‌ها برخی قراین را از وقوع کودتا داشته‌اند لذا به‌طور کامل و محض غافلگیر نشده‌اند. با این حال این غافلگیری در حزب کم‌تجربه اخوان المسلمین مصر رخ داد. اخوانی‌ها یک جریان تازه کاری و مهندسان تازه از آمریکا برگشته‌ای بودند که از سیاست سررشته‌ی چندانی نداشتند. در مقابل تیم اردوغان بسیار مجرب است و توانسته است وفادارای‌هایی در دستگاه‌های انتظامی، ارتش، ژاندارمری، قوه قضائیه و جاهای دیگر را برای خود بخرد. لذا نمی‌توان گفت که چون کودتا به‌سرعت

متوقف شد، پس از ابتدا همه چیز بر اساس تباری بوده است، بلکه این قابلیت‌ها بود که اجازه داد که کم و بیش ملاحظه‌هایی در خصوص وقوع کودتا وجود داشته باشد و بتوانند بر جریان حادثه کودتا سوار شوند. با این حال در نظر داشته باشید که وقوع این کودتا برای اردوغان کم هزینه نداشت. برای دولتی که ادعای کند می‌خواهد الگویی برای جامعه یک میلیاردی مسلمانان باشد، وقوع کودتا خسارت محض است. کشوری که می‌گوید من در سال ۲۰۲۳ می‌خواهم در میان ۱۰ کشور برتر توسعه یافته دنیا قرار گیرم و عضو اتحادیه اروپا باشم و از طرفی دارد رویای امپراطوری عثمانی را در سر می‌پراند، وقوع چنین کودتایی خسارت محض است.

اینکه در یک کشور برای کودتای نظامی تلاش شود نشان دهنده بی‌ثباتی و از هم گسیختگی در داخل است. این خسارتی نیست که قرار باشد به راحتی جبران شود.

درست است که از شخصیت پوپولیستی مانند اردوغان برمی آید که الآن با جنجال و هیاهو از خود یک قهرمان ملی بسازد و البته وی در کوتاه مدت در این زمینه موفق خواهد بود اما وی نمره منفی خود را از این ماجرا گرفته است؛ این نمره منفی را بازار سرمایه به او نشان خواهد داد؛ گردشگرانی که دیگر به ترکیه سفر نخواهند کرد؛ کاهش ارزش پول ملی؛ همین دیروز حدود ۱۰-۵ درصد از ارزش پول ملی ترکیه کم شد.

اینها مسائلی نیست که به راحتی قرار باشد ساماندهی شوند. این یک بی اعتباری است که مردم جهان با خود بگویند، ترکیه کشور کودتاخیزی است و گویا زمان نیز در آن تأثیری نگذاشته است. می دانید که از سال ۱۹۶۰ میلادی تاکنون هر ۱۵-۱۰ سال یکبار یک کودتا در ترکیه به وقوع پیوسته است که آخرین آن علیه مرحوم اربکان در سال ۱۹۹۶ صورت گرفت. با این حال هنوز ۲۰ سال از این کودتا نگذشت که در قرن ۲۱ در کشوری که مدعی شاخص های توسعه یافتگی یک

کودتابه وقوع پیوست. این نمره منفی را جامعه ترکیه نیز به خود خواهد گرفت و نشان می‌دهد که تا چه اندازه در این کشور قطب‌بندی‌های هویتی پررنگ است.

• مجری:

در حوزه‌ی سیاسی دسته‌بندی‌ها مشخص و احزاب با گرایش‌های مختلف حضور دارند. در داخل ارتش نیز طی کودتای اخیر مشخص شد که مقامات عالی‌رتبه خیلی در کودتا دست نداشتند. از همین مسئله می‌توان استفاده کرد و در داخل ارتش ترکیه جریان‌شناسی نمود. گروه‌های مختلفی در داخل ارتش با ایدئولوژی‌های مختلف حضور دارند. خود اردوغان می‌گوید که کسانی که کودتا کرده‌اند کسانی بودند که از گولن هواداری می‌کردند. بنابراین می‌توان گرایش‌های متفاوت دیگری را نیز در داخل ارتش این کشور پیدا نمود.

اگر امکان دارد، جریان شناسی مختصری را از ارتش و افکار و ایدئولوژی‌هایی که در ارتش ترکیه وجود دارد تشریح بفرمائید.

• دستمالی:

شناخت ارتش ترکیه و ذهنیت میلیتاریستی در ترکیه به ما کمک می‌کند تا جمهوری ترکیه را بهتر بشناسیم. آقای مصطفی کمال که بعدها به آتاتورک و پدر ترکیه مشهور شد و مؤسس نخستین نظام جمهوری در غرب آسیا در سال ۱۹۲۳ م است، یادگار ایشان آقای عصمت اینونو بود که در همان دورانی که آتاتورک رئیس جمهور بود، ایشان نخست‌وزیر شدند. هم مصطفی پاشا و هم عصمت پاشا هر دو از ژنرال‌های نامدار و بسیار مشهور ارتش امپراطوری عثمانی بودند که در لیبی، در جنگ‌های نواحی مختلف حضور داشتند.

وقتی که این‌ها آمدند و جمهوری ترکیه را تأسیس کردند عملاً یک میراثی را به تاریخ معاصر ترکیه منتقل کردند که میراث پدران شمشیر به دست و نظامی بود. این میراث هنوز هم پابرجا مانده است و هنوز هم در بُن تفکر بسیاری از ژنرال‌ها و بزرگان ارتش ترکیه این ایده و ذهنیت وجود دارد که ترکیه مال آن‌هاست و آن‌ها پدر این ملت هستند. به عبارتی برخی ژنرال‌های اعتقاد دارند که ما هم مدافع و هم صاحب و پدر ملت ترکیه هستیم. این ذهنیت در طول تاریخ معاصر ترکیه بارها منجر به کودتا شده است.

ارتش ترکیه صرفاً دارای قدرت دفاعی نبوده است بلکه همیشه دارای این قدرت بوده است که معادلات سیاسی داخلی کشور را تغییر دهد. حال ببینیم که این ذهنیت در دوران حزب عدالت و توسعه چگونه بود. اجازه دهید که خاطره بسیار جالبی را از آقای محمدعلی شاهین برایتان نقل کنم.

محمدعلی شاهین تاهمین کنگره پیشین که آقای بن علی ایلدیریم نخست وزیر شد، در دوران آقای احمد داود اوغلو مرد شماره دوی حزب عدالت و توسعه بود و در یک دوره ای وزیر دادگستری شد و در دوره قبل از آقای داود اوغلو این بحث وجود داشت که ایشان نخست وزیر ترکیه شود. آقای محمدعلی شاهین خاطره ای از دوران وزارت دادگستری خود نقل می کند و می گوید که ما هیئتی را از میت (سرویس اطلاعاتی ترکیه) فرستادیم تا با عبدا... اوجالان (رهبر PKK) در زندان دیدار کنند. آن ها برگشتند، در اتاق بنده را زدند و وارد شدند و گفتند که ما نتوانستیم با اوجالان ملاقات کنیم.

زمانی که وی از آن ها پرسید چرا؟ گفتند که فلان سرهنگ اجازه نداد. در این شرایط محمدعلی شاهین می گوید که وی با اینکه وزیر دادگستری بود هیچ کاری نتوانست بکند. بدین ترتیب یک جناب سرهنگ در استان بورسا که زندان امرالی در آن واقع شده است، مانع از دیدار هیئت فرستاده شده از سوی وزیر دادگستری با

عبدال... او جالان شده است! بنده می‌خواهم به شما این را بگویم که حتی در سالیان آغازین تأسیس حزب عدالت و توسعه تا اوایل سال ۲۰۰۷م هنوز ارتش ترکیه در داخل این کشور بسیار قدرتمند بود و شخص آقای اردوغان از آن‌ها حساب می‌برد و در مراسم‌های سالانه تأسیس جمهوری ترکیه که آقای عبدال... گل رئیس جمهور بودند و همه را به ضیافت دعوت می‌کردند، چون خانم آقای اردوغان محجبه بودند، اردوغان همیشه به تنهایی به آن ضیافت می‌رفت! یک لحظه به این مسئله فکر کنید. قدرت در دست حزب عدالت و توسعه بود و اک‌پارتی همه کاره کشور بود اما چون نظامیانی در آن مراسم بودند که بر اساس پروتکل‌های ارتش ترکیه اجازه نمی‌دادند که هیچ زن محجبه‌ای در آنجا حضور پیدا کند، زن اردوغان نمی‌توانست در آن مراسم شرکت کند! بنابراین ارتش ترکیه حتی تا جریان پرونده ارگنه‌کن در دوران حزب عدالت و توسعه نیز قدرت بسیار داشت.

در دورانی که آقای اردوغان خیالش از این راحت شد که حزب عدالت و توسعه خیلی رشد کرده است، در معرض تعطیلی قرار ندارد و فهمید که قوه قضائیه را به قدری فتح کرده که دادگاه قانون اساسی نتواند حکم تعطیلی حزب را بدهد، پایگاه‌های اجتماعی حزب به قدری قوی شده که بتواند مقابل ارتش بایستد و همچنین فهمید که آمریکا و اروپا به طور جدی حامی این حکومت و این گفتمان خاص اسلامی هستند و اجازه نمی‌دهند که کمالیست‌ها و ارتش ترکیه جای آن‌ها را بگیرند، شروع به تارومار کردن نظامیان کرد و پرونده مشهور ارگنه‌کن را به راه انداخت و طی آن ۱۳۰ ژنرال رازدانی کرد.

این ضربه بسیار جدی که حزب عدالت و توسعه به ارتشیان وارد کرد و به موازات آن قدرتمند شدن آقای هاگان فیدان در پست رئیس سازمان میت ترکیه، اردوغان را از این بابت خوشحال کرد که همه چیز دست ماست و دیگر مشکلی پیش نخواهد آمد.

این شرایط ادامه داشت تا جریانی که در دوران فتح‌الله گولن اتفاق افتاد. گولنی‌ها با کار کردن روی ذهن محافظ آقای اردوغان، حتی در اتاق خواب اردوغان دستگاه‌شنود کار گذاشتند.

بعد از ۷-۸ ماه کشف شد که در اتاق خواب اردوغان، در دفتر کار وی، در خانه‌اش، در خودروی وی و در تمام جاهایی که وی رفت‌وآمد داشته است، نظامیان و نیروهای امنیتی و نظامی وابسته به گولن، اردوغان را شنود کرده‌اند.

استراتژی و راهبرد عجیبی که فتح‌ا... گولن داشت که می‌گفت که ما حزب تأسیس نمی‌کنیم اما دولتی که هست را ما می‌گردانیم، باعث وحشت اردوغان شد. بنابراین جریان حاکم در ترکیه روی ارتش متمرکز شدند تا نسبت به ارتش جریان‌شناسی انجام داده و ببینند که در ارتش این کشور دقیقاً چه جریان‌هایی وجود دارد.

با وجود تمام پیروزی‌هایی که حزب عدالت و توسعه به دست آورد، ولی واقعا این حفره امنیتی بزرگ از ابتدا در ترکیه وجود داشت و هنوز هم وجود دارد و عاقبت حزب عدالت و توسعه نتوانست بفهمد که ارتش و اقصادر دست کیست.

الآن آقای اردوغان داعیه این را دارد که تمام ارتش‌یانی که در این کودتا شرکت داشتند شاگردان فتح... گولن هستند اما بنده به شخصه یک ایده و نظری در این مورد دارم. بنده معتقدم که آقای اردوغان، فتح... گولن را بهانه می‌کند تا به جستجوهای امنیتی خود در تمام نهادهای سیاسی، اقتصادی، رسانه‌ای، نظامی و امنیتی ادامه دهد و از دیگر سو کودتا را از آن جهت به نام فتح... گولن نام‌گذاری کرده است و این اتهام را به فتح... گولن زده است تا بتواند خیلی سریع حکمی را از آمریکا بگیرد و تا دولت او با ما به پایان نرسیده، فتح... گولن را از پنسیلوانیا به ترکیه برگردانند، کما اینکه دیروز همین اتفاق افتاد و تنها دو ساعت بعد از

اینکه کودتا شکست خورد، آقای مولود چاووش اوغلو با جان کری که به روسیه رفته بود تماس گرفت و گفت که خیلی سریع پروژه بازگرداندن فتح... گولن را آغاز کنید.

این درخواستی است که از دو سال پیش آغاز شده است، اما اکنون با اتفاقاتی که افتاده یک برگ برنده و اثرگذار در دست اردوغان افتاده است و می‌گوید که فتح... گولنی که در پنسیلوانیا ظاهراً به عنوان یک رهبر دینی و آموزشی در ویلای خود نشسته است و کاری به کار کسی ندارد، خانه‌ی بزرگترین متفق تو در غرب آسیا را آتش زده است؛ وی را به ما برگردانید!

• حق پناه:

بنده لازم می‌دانم که در اینجا به صورت کوتاه به نکته‌ای اشاره کنم. ارتش ترکیه مانند همه کشورهای منطقه مانند عراق، پاکستان، در ایران بعد از دوران رضاشاه، سوریه و... ستون فقرات کشور و ملت‌سازی بوده است. به عبارتی فرایند دولت-ملت‌سازی در این

جوامع با محوریت ارتش صورت گرفته است. در ترکیه این مسیر یک تفاوت ویژه‌ای داشت چرا که ارتش این کشور تنها ارتش منطقه بود که عضو ناتو بوده و هست. اگر ما به آموزه‌های کمالیستی دقت کنیم، این ارتش به شدت گرایش‌های ناسیونالیستی دارد که یک طرف آن اسلام عثمانی و ترکیه‌ای قرار دارد. به عبارتی همان‌هایی که ناسیونالیست هستند به شدت مذهبی می‌شوند. لازم به ذکر است که اسلام در ترکیه با اسلام در ایران متفاوت است و از آن به مثابه سنت و نه ایدئولوژی یاد می‌شود. مردم در ترکیه ماه رمضان را خیلی سفت و سخت‌تر بدون اینکه قوه آمره دولتی پشت آن باشد رعایت می‌کنند. حضور مردم در نماز جماعت در ترکیه بیشتر است، چون جزئی از سنت آن‌هاست و ربطی به قدرت، سیاست و... ندارد. در ترکیه اینکه فرد بخواهد با حجاب یا نماز خواندن خود موضع‌گیری سیاسی بکند وجود ندارد. ارتش ترکیه نیز همین گونه است.

لائیک‌ها جمله‌ای دارند می‌گویند: «الحمد... که ما مسلمانیم.» این در حالی است که ممکن است فرد چپ‌گرا و لائیک باشد ولی «دگر» آن در گذشته رومی‌ها و اکنون غربی‌ها است.

آقای عدنان مندرس که نخست وزیر ترکیه بود، نسبت به ناتو موضع منفی داشت ولی الزام جنگ سرد و تهدید از ناحیه شوروی باعث شد که عدنان مندرس توسط ارتش اعدام و ترکیه عضو ناتو باقی بماند. این وضعیت از دهه ۹۰ به بعد به تدریج فروافتاد و از آن تاریخ به بعد ما شاهد این هستیم که این دوره افول به صورت نامحسوس شروع شد و دیگر برای اروپا و آمریکا یک ترکیه جدید مطلوب بود. آن‌ها دیدند که این ارتش که تا این حد گرایش‌های ناسیونالیستی دارد، در سال ۲۰۰۳ م که آک‌پارتی تازه به قدرت رسیده بود، مخالف همراهی ترکیه با اشغال عراق است. دوستان باید این را به خاطر داشته باشند؛ در آن سال آک‌پارتی با نخست‌وزیری آقای عبدا... گل گفته بود که با آمریکا در اشغال عراق

همراهی می‌کنیم اما این ارتش ترکیه بود که مخالفت می‌کرد، چون آن بن‌مایه‌های ناسیونالیستی و دینی در ارتش ترکیه کماکان وجود داشت.

از آنجا بود که در واقع همراهی غرب با تضعیف ارتش ترکیه شروع شد. این امر با منافع اقتصادی طبقه متوسط جدید محافظه‌کار در داخل ترکیه نیز گره خورد. فرایند الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا یکسری موازینی به نام موازین کپنهاگ دارد که یک چک لیست بسیار مفصل دارد. از سال ۲۰۰۵م به این طرف هر سال این چک لیست را می‌آورند و می‌گویند که مسئولین ترکیه بفرمایند که از این موارد کدام‌ها انجام شده است تا تیک زده و تأیید کنیم.

الآن یک آیتم آن بعد از ۱۰ سال تازه بسته شده است. بخش قابل توجهی از موازین کپنهاگ مربوط به شفاف‌سازی فرایندهای سیاسی، مدنی‌سازی قدرت، حذف نظامیان و... است.

یک نهادی در آن زمان به نام شورای امنیت ملی وجود داشت که فعال مایشاء بود و مانفیست امنیت ملی ترکیه بر عهده آن‌ها بود و مطابق آن مشخص می‌کردند که مثلاً ایران دشمن رده چندم ترکیه است و آمریکا و رژیم صهیونیستی در این لیست در کجا قرار می‌گیرند. از سال ۲۰۰۵ به بعد به تدریج اختیارات از شورای امنیت ملی که رأس آن نظامیان بودند و رئیس جمهور و نخست‌وزیر اعضای عادی آن محسوب می‌شدند گرفته شد. دبیر این شورا را سفیر انگلیس کردند و در ادامه ماجرا به پرونده ارگنه‌کن رسید و در ادامه این فرایند را تعقیب کردند و برخی از چهره‌های برجسته ارتش بازداشت و زندانی شدند.

ارتش نیز به خاطر ملاحظات ملی گرایانه خود دید که این روال در توسعه ترکیه مؤثر است و بنابراین مقاومتی در برابر آن نمی‌کرد، مگر جایی که دوز آموزه‌های مذهب گرایانه حزب عدالت و توسعه بالا می‌رفت و بدین ترتیب ارتش واکنش‌هایی نشان می‌داد که بخشی

از آن در پرونده ارگنه کن سازماندهی شده بود. پس اگر شما بخواهید این نکات را در نظر بگیرید، در واقع فرایند حذف ارتش تدریجی است، چرا که فرایند دولت-ملت سازی و توسعه ترکیه، یک موتور محرک قوی تری پیدا کرده است و دیگر برای این کار نیازی به ارتش نیست.

در اینجا دوباره باید به مطالعات مقایسه‌ای برگردیم. در مصر چنین چیزی نداریم. ما تحقیقی راجع به نقش ارتش مصر در فرایند سیاسی این کشور انجام دادیم. مشخص شد که همچنان ارتش مصر موثر است. از این رو می‌بینید که اقتصاددانان قوی مصر، مدیران بانک‌ها و فعالان بخش اقتصادی غیردولتی یک پیش‌زمینه ارتشی دارند، اما در ترکیه این روال به تدریج عوض شد و آن‌ها واقعا خصوصی سازی را جدی گرفتند. در ترکیه حقیقتا ایده توسعه جدی گرفته می‌شود. آن‌ها سعی کردند که تناقض‌های خود را مرتفع کنند. مثلا مشخص کنند که تکلیف آن‌ها با غرب چه خواهد شد.

چگونه می‌توان ترکیبی از اسلام و مدرنیته به دست آورد. حال ما چه تأیید کنیم و چه نکنیم، آن‌ها به یک راه‌حلی رسیده‌اند که اجرایی است و با آن فرهنگ سیاسی معامله‌گرایی تجاری آن‌ها سنخیت دارد. ارتش دید که این فرایند دارد پیش می‌رود و حجیت برای مقابله با آن ندارد و از طرفی توانی برای مقابله با آن ندارد، چرا که طبقه متوسط جدید وارد صحنه شد.

بنده فکر می‌کنم که ارتش در ترکیه در حال پوست‌اندازی است و گروهی که دارد به تدریج استخدام می‌شود، متفاوت هستند. به نظر شما چرا آقای اردوغان به بهانه کودتا و یا حتی قبل از آن تلاش کرده بود که موسسات کنکور وابسته به جماعتی‌ها را جمع کند؟ چون مدارس امام خطیب سبک آموزشی خاصی دارند (مانند انجمن حجتیه ایران) که فاز آموزشی آن به گونه‌ای است که خروجی آن خیلی خاص می‌شود و شبکه‌سازی خاصی از دل آن در می‌آید.

مدارس امام خطیب سبک آموزشی خوبی دارد و اکثر کسانی که در آن درس می‌خوانند به دانشگاه راه پیدا می‌کنند و تبدیل به قاضی، افسر، ارتش، مدیر بانک و... می‌شوند. در حال حاضر آقای اردوغان مطابق برنامه‌ای که دارد می‌خواهد گلوگاه‌های کادرسازی را به بهانه مقابله با گولن به‌طور کامل به‌دست بگیرد. شما شاهدید که یک عده خاصی هستند که به‌عنوان استاد وارد دانشگاه‌های ترکیه می‌شوند.

به عبارتی تصفیه‌های عقیدتی و سیاسی در ترکیه خیلی در سال‌های اخیر دارد شدت می‌گیرد. یک بیانیه‌ای را ۴ استاد دانشگاه در حمایت از پ‌ک‌ک و محکومیت کشتارها در استان‌های جنوب شرقی ترکیه امضا کرده بودند که باعث شد موج پاک‌سازی در دانشگاه‌ها شروع شود. پیش‌تر از آن مواردی نیز به بهانه افشاگری‌های قضیه فساد مالی در آذر ۱۳۹۳ شروع شده بود. سخنان آقای اردوغان نشان‌دهنده ادامه روش پیشین است که این برنامه در ارتش طولانی‌تر

خواهد شد.

• دستمالی:

بنده لازم می‌دانم که در تکمیل فرمایشات آقای دکتر به یک نکته‌ای اشاره کنم. افسران و فرماندهان بسیاری به جرم محجبه بودن خانمشان از ارتش و ژاندارمری اخراج شده‌اند و اگر شما تاریخ آرشیو مطبوعاتی ترکیه را نگاه کنید هیچ‌گاه یک نظامی را نمی‌بینید که دست به دعا برداشته و دارد فاتحه می‌خواند یا اینکه در یک مجلسی مذهبی شرکت کرده است. با این وجود چند سالی است که عکس‌هایی از مسابقات قرائت قرآن نیروهای نظامی، شرکت ژنرال‌ها در مراسم نماز میت و... را شاهد هستید. یعنی قرآن و دین دارد به ارتش ترکیه بازمی‌گردد؛ ارتشی که بسیار از این قضیه انزجار داشته است که قرابتی با دین داشته باشد.

• مجری:

کودتا در ترکیه قطعاً دلایلی داشته است. حتماً یک نارضایتی وجود داشته که زمینه‌ساز وقوع کودتا گردیده است. بحث گولن، تصفیه‌ها و سرکوب‌ها و ... به عنوان برخی از دلایل کودتا مطرح شده است.

به نظر شما علت واقعی کودتا چیست؟

• دستمالی:

بنده در ابتدای عرایض خود نیز به این نکته پرداختم که چنانچه ما به دنبال دلایل این امر باشم، به همان دو عامل می‌رسیم. یکی چیزی است که آقای اردوغان می‌گوید از این قرار که گولن این کودتاچیان را هدایت کرده است تا حکومت را تغییر دهند.

انگیزه دوم این است که آن انگیزه آنارشیستی در ارتش ترکیه که می‌گوید کشور باید دست ما باشد و هیچ

آدمی غیر از یک ژنرال نمی تواند کشور را به نحو احسن اداره کند، هنوز وجود دارد. درحقیقت بنده علت اصلی را در این می بینم.

• مجری:

اختلاف اصلی گولن با اردوغان چیست که موجب می شود نیروهایش را در ارتش علیه اردوغان هدایت کند؟

• دستمالی:

استراتژی بسیاری هوشمندی که آقای گولن دارد این است که یک حکومت درست کرده که در ظاهر حکومت نیست، اما در باطن بسیار قدرتمندتر از حکومت عمل می کند. کارتل اقتصادی-آموزشی که در اختیار آقای گولن قرار دارد خیلی مهم تر و قدرتمندتر از چند حکومت است.

آدمی که هیچ‌گاه در هیچ حکومتی هیچ منسبی نداشته است، در ۱۴۵ کشور دنیا مدرسه، خانه فرهنگ و دانشگاه دارد. در کشور کوچکی مانند جمهوری بوتان در اطراف هیمالیا که شاید خیلی از ما نام پایتخت آن را ندانیم، مدرسه تأسیس کرده است. او در ۱۴۵ کشور دنیا دبیرستان‌هایی درجه یک دارد؛ دبیرستان‌هایی که فقط بچه‌های نجیب‌زاده آن کشورها می‌توانند در آنجا درس بخوانند. استراتژی آقای گولن برای اداره ترکیه این بود که هیچ گولنی، وزیر نباشد، هیچ گولنی نماینده مجلس نباشد اما هیچ تصمیم مهمی بدون مشورت با گولن و گولنی‌ها در ترکیه اتخاذ نشود. واقعیت نیز این است که آقای اردوغان تا چندین سال این رارعايت کرد و به گولن باج داد چرا که آن امکاناتی که آقای گولن برای حمایت از اک‌پارتی در اختیار این حکومت گذاشته بود، بسیار راهبردی بود. به‌عنوان یک نمونه، روزنامه «زمان» تا همین چند ماه پیش در روز یک میلیون و صد هزار نسخه فروش داشت. در کنار آن روزنامه *today zaman* در چند کشور دنیا به زبان انگلیسی منتشر

می شود. today zaman در ۱۶ کشور به زبان انگلیسی و چندین زبان آسیای میانه منتشر می شود. تیتز نخست این روزنامه همواره حمایت از اردوغان و آک پارتی بود.

این روزنامه و دهها نهاد رسانه‌ای که یکی از کوچکترین آن‌ها خبرگزاری جهان است در اختیار آقای اردوغان بود و اردوغان به آقای گولن باج می داد تا با وی همراهی داشته باشد و از طرفی وی ابایی از این نداشت که در برخی موارد رضایت گولن را کسب کند. زمانی آقای اردوغان احساس هراس کرد که دید گولن دارد اقدام به کار ضد امنیتی علیه وی می کند و دارد تمام رفتارهای بطنی و پنهانی دولت را کنترل می نماید. چیزی که اردوغان را بسیار جری کرد و ترساند همین مسأله بود.

• مجری:

پس اختلافات گفتمانی میان این دو وجود ندارد و مسائل امنیتی است که مشکل ساز شده؟

• دستمالی:

اساس اختلافات این دو مسائل امنیتی بود و گرنه آقای اردوغان کاری به این موضوع ندارند که آقای گولن چگونه فکر می‌کنند و به دنیا می‌نگرند. ۲-۲/۵ سال پیش در آخرین المپیاد زبان ترکی که هر سال به واسطه شاگردان آقای گولن در ترکیه برگزار می‌شد و دانش‌آموزانی از ۱۳۰-۱۴۰ کشور دنیا در این المپیاد شرکت می‌کردند، به خاطر دارم که آقای اردوغان با این لحن صحبت می‌کردند که کی می‌شود که آن ذات قدسی به کشور بازگردد و ما افتخار این را داشته باشیم که قدم پربرتک ایشان را در ترکیه پذیرا باشیم؛ یعنی برای فتح... گولن با این ادبیات درویشی و پر از تواضع صحبت می‌کرد. اختلاف اردوغان با گولن یک اختلاف امنیتی راهبردی است. اردوغان به یک فرجام روشن رسید که گولن می‌خواهد با این استراتژی هوشمندانه اصلاً آک پارتی را پاک کند؛

به عبارتی آک پارتی در ظاهر و شاکله وجود داشته باشد، اما در باطن همه چیز برای شاگردان گولن باشد. این بزرگترین اختلافی بود که به نظر می‌رسد برخی از فرماندهان ارشد ارتش و بسیاری از مسئولین امنیتی و قضایی ترکیه هنوز هم با تفکر گولن همراه هستند.

• حق پناه:

اجازه دهید تا بنده توضیح کوتاهی را در این زمینه ارائه کنم. ترکیه یک ویژگی متفاوت با ایران دارد که در این رابطه نباید آن را با ایران مقایسه کرد.

ما در ایران همگی مجتهدیم و خود را صاحب ایده، تفکر، مکتب فلسفی و ایدئولوژیک می‌دانیم. در ترکیه خبری از این حرف‌ها نیست؛ به عبارتی مشرب‌های فکری، اعتقادی و... همگی به این نقطه می‌رسد که می‌پرسند خب که چی؟! کارکرد و خاصیت این تفکر شما چیست؟ از این رو ترک‌ها خیلی در بازی‌های فکری و فلسفی باقی نمی‌مانند.

در ترکیه چند اندیشمند شاخص حضور دارند؟ در ایران مراجع دینی هر کدام در فقه برای خود مکتبی دارند. مکتب آقای خوئی با مکتب امام تفاوت‌هایی دارد.

در حوزه فلسفه ما شاهد حضور روشنفکری دینی، اسلام سکولار و... هستیم که هر کدام برای خود استوانه‌هایی هستند. تمام کتاب‌های مهم روشنفکران ایرانی به زبان ترکی ترجمه شده است. آقای بازرگان، مطهری، شریعتی، کدیور، سروش و هر که را که فکرش را بکنید، آثارشان در ترکیه منتشر شده است. آن‌ها می‌گویند که دیگران این تفکرات را انجام بدهند و ما از آن استفاده خود را خواهیم برد! آقای گولن و تئوریسین‌های اک‌پارتی نیز به آن معنایک نظام واقعی فکری دارای سر و ته نیستند و چنین چیزی اصلاً برای آن‌ها موضوعیت ندارد. آن‌ها به کلی عملگرا و پراگمات هستند و به خاطر همین خصلت، مسائل مختلف در عالم عین، برای آن‌ها موضوعیت دارد.

در میان ایرانی‌ها مطرح می‌شود که اردوغان اخوانی است.

برای بنده این اصلاً ملموس نیست و هیچ قرینه عینی برای آن ندارم. همچنین گفته می‌شود که گولن رویکرد ضد شیعی دارد در حالی که اینگونه نیست. شما هیچ‌گاه در آموزه‌های فکری آن‌ها چنین چیزی را نمی‌بینید، حال ممکن است که در رفتار آن‌ها شاهد چنین چیزی باشید که مثلاً بر اساس منافع خود فلان کار را له یا علیه ما انجام داده‌اند.

دعوی میان این دو، جنگ قدرت بود. دو پادشاه در یک اقلیم نمی‌گنجند. اردوغان و گولن چون از یک جنس بودند و یک خاستگاه طبقاتی داشتند، قوت و ضعف یکدیگر را می‌شناختند. طبیعی است که گولن که یک دولت در سایه است بخواهد با دولت اردوغان در بیفتد. دولت اردوغان که در حاکمیت قرار دارد، دست بالاتر را خواهد داشت.

حدود ۲-۳ سال پیش که این جنگ میان اردوغان و گولن شروع شد، همواره این شیب قهقرایی به سمت آقای گولن رفته است اما به خاطر داشته باشید که این دعاوها در روزهای خاصی ممکن است که به نفع اردوغان تمام شود اما در زیر پوست مردم جامعه ترکیه، تفکر گولنی قوی است. گولن در مواردی چون اقتصاد و فرهنگ حضور مؤثر دارد. آقای گولن شخصیتی نیست که بتواند به راحتی وی را حذف کرد.

• مجری:

در هفته‌های اخیر تغییر رویه‌ای را در سیاست خارجه دولت ترکیه شاهد بودیم. البته شاید در عمل اتفاقات چندانی نیفتاده باشد؛ به خصوص در مورد سوریه، ولی ترک‌ها در اظهارات خود مدام این را مطرح کرده‌اند. در عمل نیز روابط ترک‌ها با رژیم صهیونیستی و روسیه عادی‌سازی شد. الآن با توجه به اینکه کودتا در ترکیه شکست خورده است:

روند پیگیری این تغییراتی که در سیاست خارجی اتفاق افتاده است به چه نحوی پیش می‌رود؟

و آیا اردوغان ضعیف‌تر وارد این حوزه می‌شود و یا اینکه وی با توجه به اینکه توانسته است یک کودتا را در داخل شکست دهد، با اعتماد به نفس بیشتری سیاست‌های خود را ادامه خواهد داد؟

• حق‌پناه:

ارتش ترکیه کاملاً مخالف اقدامات رادیکال ترکیه در سوریه بود؛ یعنی پرونده مداخله در سوریه توسط بخشی از میت، وزارت خارجه و ریاست جمهوری دنبال می‌شد و ارتش تمایلی به آن نداشت؛ چرا که ارتش ترکیه به صورت سنتی محافظه‌کار است و اهل درگیری نیست.

ارتش ترکیه شعار آتاتورک مبنی بر صلح در داخل، صلح در خارج را مبنا قرار می‌دهند.

اتفاقاتی که در مورد تجدید نظر در سیاست خارجی ترکیه با آمدن آقای بن علی ایلدیریم شروع شد، تشدید خواهد شد و سرعت پیدا خواهد کرد، چرا که دولت ترکیه مشغله‌های دیگری را نیز برای دولت‌مردان خود ایجاد کرده است.

لذا ترک‌هائمی توانند برنامه‌های سنگین خارجی خود را دنبال کنند که این امر البته طبیعی است و هر کشور که در داخل مشغول شود، از رسیدن به اهداف خارجی خود باز خواهد ماند. بنده فکر می‌کنم، ترکیه یک دوره تنش‌زدایی را با همه همسایگان خود دنبال خواهد کرد.

در جمهوری اسلامی همان اولین روزی که آقای ایلدیریم آمد، وی صحبت را به حسن رابطه و گسترش مناسبات با ایران سوق داد و در حقیقت تاکنون وی هیچ‌گونه موضع‌گیری تندی در مورد ایران نداشته است.

این امر به موضع‌گیری‌های مسئولین جمهوری اسلامی در قبال کودتای اخیر در ترکیه کمک کرد چون ما جزو معدود کشورهایی بودیم که زودتر از مرحله تردید و ابهام‌زدایی و موضع روشن‌تر گرفتیم. طبیعی نیز بود که اگر ما ابتدا صرفاً ابراز نگرانی می‌کردیم و آماده‌باش می‌دادیم مناسب نبود. به هر حال ما کشور همسایه ترکیه هستیم. بنده فکر می‌کنم که ما در رابطه با تنش‌زدایی با عراق شاهد تحولاتی از سوی ترک‌ها خواهیم بود.

• مجری:

جناب آقای دستمالی، بحثی که اخیراً مطرح شده، این است که اردوغان پیروز این کودتا بوده است.

البته آقای دکتر به این اشاره داشتند که کودتا به مشکلاتی در ترکیه خواهد انجامید که کل دولت و جامعه ترکیه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، کما اینکه نخست‌وزیر این کشور اشاره داشته بود که این کودتا لکه‌ننگی بر

دموکراسی ترکیه بود. اما با وجود همه این موارد به نظر می‌رسد که اقتدار داخلی اردوغان دچار تغییراتی شود.

صحنه آینده ترکیه و اقدامات آتی اردوغان را چگونه می‌بینید؟

• دستمالی:

بنده عقیده دارم که برنده اصلی شکست کودتا در ترکیه مردم بودند. کاری که مردم ترکیه کردند واقعیتی را به ما نشان داد و آن اینکه دموکراسی ترکیه یک دموکراسی واقعی است. بنده در خیلی از جاها حسرت نظام انتخاباتی ترکیه را می‌خورم و فکر می‌کنم که جمهوری اسلامی ما نیز این سزاواری را دارد که چنین سیستم انتخاباتی را داشته باشد. ۲۵ حزب در ترکیه وارد انتخابات می‌شوند، و لیست خود را ارائه می‌دهند و در ۸۱ استان ترکیه، یک رقابت جدی و پیچیده شکل می‌گیرد. ۸۵ درصد از واجدین شرایط رأی دادن در

ترکیه در انتخابات این کشور شرکت می‌کنند. و ۴-۵ ساعت بعد از انتخاب نتیجه مشخص می‌شود. قضیه کودتا نشان داد که مردم ترکیه واقعا میراث‌دار رأی خود و مدافع آن هستند. بنابراین بنده فکر می‌کنم که پیروز اول این جریان مردم بودند.

پیروز دوم این حادثه، نظام رسانه‌ای ترکیه بود. رسانه‌های ترکیه بسیار زیبا، بسیار حرفه‌ای بسیار قدرتمند عمل کردند. خیلی برای بنده جالب بود که دستگاه‌های رسانه‌ای متعلق به دوغان یعنی خود خبرگزاری دوغان، شبکه سی‌ان‌ان ترک، روزنامه حریت و سایر رسانه‌های وابسته به جریان‌های چپ و جمهوری خلق، همگی در مقابل کودتاگران قرار داشتند و مردم را به این دعوت می‌کردند که باید دموکراسی را پاس داشت، چرا که همه ما خاطرات تلخی از کودتاها به خاطر داریم و با ادبیاتی که واقعا یک ادبیات حکومتی نبود، بلکه یک ادبیات حقیقی بود، این جملات بیان می‌شد.

شبکه‌های مجازی و رسانه‌های تلویزیونی ترکیه مخصوصاً رسانه‌های بخش غیردولتی و خصوصی در این میدان پیروز شدند.

پیروزی سوم و نهایی این معادله، قطعاً آقای اردوغان هستند. با این پیروزی که آک پارتی به دست آورد، رای یک دوره دیگر مجدداً تثبیت شده و مخالفین تضعیف خواهند شد. ولی چیزی که بنده به شخصه از آن هراس دارم، اقدامات خشمگینانه آقای اردوغان در حوزه‌های قضایی، رسانه‌ای و نظامی است که به تصفیه کردن ۱۳۰۰ قاضی، حذف دادستان‌ها، اخراج کارمندان امنیتی و فرماندهان بالا، تغییر کل مدیران استان‌ها و... منجر می‌شود. این رفتار چیز بدی است. به نظر بنده این یک اقدام شتابزده و هولناکی است که می‌تواند نتایج بدی داشته باشد. حزب عدالت و توسعه به عنوان حزبی که ۵۲ درصد از آرای کشور را در دست دارد، قاعدتاً هوس، شهوت و حق این را دارد که بخواهد این آرا روز به روز بیشتر کند، اما اینکه بخواهد با استفاده از

این قدرت جامعه را یک شکل کرده، مخالفین را ساکت کند و خود را به مثابه یک حقیقت بزرگ جلوه دهد که هیچ‌گاه شکست نمی‌خورد، این خیلی بد است. در حال حاضر فضایی که در ترکیه فراهم شده است، یک فضای آشتی ملی است که اردوغان باید طی آن به سراغ مخالفین برود و از یکایک آن‌ها تشکر کند که بیانیه جمعی شما صحنه افتخاری برای ترکیه معاصر بود، اما در حال حاضر چنین چشم‌اندازی را متصور نیستیم.

• حق‌پناه:

اصلاً از اردوغان چنین چیزی بر نمی‌آید.

• دستمالی:

ویژگی‌های اخلاقی که ما در اردوغان می‌بینیم، بسیار مغرورتر است از اینکه از آقای قلیچ‌دار اوغلو تشکر کند که ساعت ۴ صبح بیانیه داده، از آقای صلاح‌الدین دمیرتاش تشکر کند و بگوید در حالی که ما با برادران

شما در پک ک می جنگیم اما شما از ما در ماجرای کودتا حمایت کردید. اردوغان چنین ویژگی شخصیتی ندارد.

به نظر بنده با وجود تمام پیروزی‌ها و امتیازات مثبتی که آک پارتی در حال حاضر به دست آورده است، دو نگرانی و دغدغه را باید داشته باشد. یکی نگرانی حفره‌های امنیتی ناشناخته است چرا که ثابت شد که کماکان وضعیت در ارتش باثبات و پایدار نیست، و نگرانی دوم اینکه نتواند این موج اجتماعی که در حمایت از دولت و دموکراسی به وجود آمده است را حفظ کند.

• مجری:

در حال حاضر اشتراکات ما با ترکیه در مسائل کردی در منطقه در حال پررنگ شدن است. گویا در آخرین سفر داود اوغلو به تهران در اواخر دوره‌اش بحث کرده‌ها به طور جدی مطرح شده بود. پالس‌های مثبت و اظهارات دولت ترکیه بیانگر آن است که آن‌ها خواستار

روابط بهتر با سوریه هستند.

حال این را در کنار موضع خوبی که ایران در قبال کودتا گرفت بگذاریم. نهایتاً چگونه می‌توان از این فرصت‌ها و اشتراکات برای بهبود روابط با یک کشور همسایه استفاده کنیم؟ در هر صورت ترکیه همسایه ماست و ثبات در این کشور، به نفع ما تمام خواهد شد.

ایران چه کارهایی می‌تواند انجام دهد و چه فرصت‌هایی در این زمینه پیش روی ما قرار دارد؟

• حق‌پناه:

نظرات شما در این زمینه درست است. ما به هر حال، هم‌اکنون در وضعیت خوبی به سر می‌بریم چون شرایط از مدت‌ها قبل آماده شده و اتفاقات یکی دو روز گذشته می‌تواند آن را تشدید کند. موقعیت خوبی که ما باید از آن استفاده کنیم، بهره‌گیری از تیم جدید حاضر در دولت ترکیه است.

آقای داود اوغلو برخلاف آن لبخندی که بر چهره دیپلمات خویش داشت، اما در بحران سوریه مرد بسیار خشنی بود. اگر به خاطر داشته باشید، آقای ظریف در ابتدا طرح و پیشنهادی برای مدیریت بحران در سوریه داشتند که ترکیه در آن همراهی نکرد. اکنون صدای آن درآمده است که عامل اصلی کارشکنی از طرف ترکیه، آقای داود اوغلو بود. از این جهت ما باید با جریانی که در دولت ترکیه است، همراهی بیشتری بکنیم. نیاز ترکیه به ظرفیت‌سازی در حوزه اقتصادی و توجه ویژه‌ای که آن‌ها به بازار ایران پساتحریم دارند، کارت خوبی برای ماست که بتوانیم ترکیه را ترغیب کنیم که در جاهای دیگری با ما وارد معامله شود. الآن ترکیه در مسائل تروریستی گرفتار است. بین دستگاه‌های امنیتی-اطلاعاتی ایران و ترکیه، امکان خوبی وجود دارد که همکاری برای مقابله با تروریسم بیشتر شود. در حال حاضر تنها یک داعش نیست بلکه ما شاهد چندین داعش هستیم که به طور خودسر دست به اقدامات تروریستی می‌زنند اما ممکن است از نام هسته مرکزی یا همان داعش استفاده کنند.

این گروه‌های تروریستی انشعابی از داعش، می‌توانند تهدیدهای تروریستی جدیدی ایجاد کنند که ترکیه نشان داده که از این نظر آسیب‌پذیر است. ما باید ابتکار عمل داشته و طرح اجرایی خود را روی میز قرار دهیم، نه اینکه پیشنهاد کلی بدهیم.

در رابطه با بحران سوریه لازم است که همه از خواسته‌های حداکثری خود طی مراحل عبور کنند. ترکیه این کار را از خود شروع کرده است و احتمال اینکه ما در آنجا به نقاط روشن‌تری برسیم کم نیست. موضوع این است که ما مجدداً باید حل بحران سوریه از طریق همکاری با ترکیه را از بقیه مسائل جدا کنیم. اینکه ترکیه رابطه خود را با رژیم صهیونیستی بهبود بخشیده یک واقعیت است. این که این امر برای ما پیامد منفی دارد، ما آن را پذیرفته‌ایم اما اگر بخواهیم که اینگونه همه چیز را به هم ربط دهیم دوباره به این نقطه برمی‌گردیم که امکان تعامل با ترکیه در موضوع سوریه وجود ندارد.

اگر که ما بخواهیم یک ابتکار عمل منطقه‌ای را در مورد سوریه جلو ببریم، محور اساسی آن ترکیه است.

کشورهای دیگر نمی‌توانند به سمت تعامل با ایران حرکت کنند. ایران با قطر، ایران با عربستان، ایران با مصر، ترکیه با مصر و... همگی با یکدیگر دچار مسائلی هستند. از این جهت ما باید در حوزه کردی کمی صریح‌تر و شفاف‌تر به این تعاملات بپردازیم.

افول داعش نیز کمی شرایط را بهتر کرده است. جالب است که ترکیه در سوریه دارد با داعش می‌جنگد اما در عراق با آن‌ها همکاری دارد. اگر ما بتوانیم در عراق مقداری کارهای ایجابی انجام دهیم تا وزن و جایگاه مادر مقابل ترکیه بالا برود، ترک‌ها امکان دارد که پا به میدان بگذارند. به هر حال چنانچه عراق به سمت ثبات حرکت کند برنده اقتصادی آن ایران نیست بلکه ترکیه است. بنابراین می‌توان در خصوص منافع متقابل یکسری اقداماتی را در پیش گرفت. بنده فکر می‌کنم که ما باید از جنگ‌های لفظی پرهیز کنیم. ترکیه بسیار

به جنگ لفظی حساس است، به ویژه رهبران آک پارتی. اساساً یکی از دلایلی که باعث شد سال‌های گذشته سوء تفاهم میان ایران و ترکیه بیشتر شود، حرف‌هایی بود که در رسانه‌های ما زده می‌شد و طی آن اتهاماتی به شخص اردوغان و خانواده‌اش زده می‌شد و به دلیل آن سفر آقای ظریف به ترکیه لغو شد.

● دستمالی:

بنده در اینجا لازم می‌دانم که یک نکته‌ای را مطرح کنم. اوضاع سیاسی ما و ترکیه کماکان درگیر مسئله سوریه است. بنده معتقدم که برداشتی که از سخنان آقای ایلدیریم در داخل کشور ما شد، برداشت دقیقی نبود. بنده عین سخنان شفاهی ایشان را در آکادمی حزب عدالت و توسعه در مورد سوریه شنیدم. اصلاً به این معنی نبود که ما می‌خواهیم با دولت بشار اسد آشتی کنیم، در حالی که در ایران چنین برداشتی صورت گرفت.

خطاب وی سوریه بود و مشخص نکرد که کدام سوریه و به شخص بشار اسد اشاره نداشت. همین دو هفته پیش بود که اردوغان، بشار اسد را دیکتاتور و قاتل زنان و کودکان سوری نامید.

ترکیه در سوریه به دنبال منافع خود است و بنده معتقد هستم که ترکیه از مسیری که در پیش گرفته است خارج نخواهد شد و مداوما در پی این خواهد بود که نظام سیاسی سوریه تغییر کند و یک حکومت نزدیک و دوست با ترکیه در همسایگی این کشور ایجاد شود.

حوزه دیگری که در روابط ایران و ترکیه بسیار اهمیت دارد و از آن غافل هستیم، حوزه فرهنگی است. ما در حوزه مناسبات و روابط فرهنگی، علمی و دانشگاهی بسیار بد عمل می‌کنیم و در شرایطی که ظرفیت‌های بسیار ارزشمندی برای هر دوستی ما و ترکیه وجود دارد اما ما از آن استفاده مناسب را نمی‌بریم.

جشنواره‌های فرهنگی، ورزشی، برگزاری فرهنگ تهران مثلا فرهنگ آشپزی تهران در استانبول، صنایع استانبول در تهران و... می‌تواند اشتراکات فرهنگی و قرابت‌های حوزه صنایع دستی، توریسم و... که وجود دارد را تقویت کند. این‌ها یکسری ابزارهای ناکارآمد و تشریفاتی نیستند، بلکه مواردی هستند که می‌توانند روابط دو کشور را تقویت کنند. خوشبختانه میان دو کشور ایران و ترکیه، هیچ‌گونه خصومتی نسبت به یکدیگر وجود ندارد کما اینکه جذابیت‌هایی نیز وجود دارد. بگذریم که سریال‌های ترکی، این جاذبه را به نفع ترکیه‌ای‌ها تغییر داده است. روابط ما با ترکیه روابط مهمی است و بنده معتقدم که باید روز به روز باید بیشتر به آن پردازیم.

• پرسش کننده:

در خلال صحبت عزیزان، به تفاوت کودتای صورت گرفته در مصر و ترکیه اشاره شد. اگر که ممکن است تفاوت‌های دیگر آن را بیان نمایید.

• حق پناه:

شباهت‌های فضای اجتماعی در دو کشور مشابه بود؛ یعنی نوعی گسست و دو قطبی شدن، همواره فضا را برای یک رویداد شگفت‌انگیز آماده می‌کند. در مصر این دو قطبی شدن خیلی جدی‌تر بود. در ترکیه فضا به سمت چند قطبی شدن حرکت می‌کرد و فضا به رویارویی دو جناح منجر نشد. در ترکیه، ما در یک سر طیف جریان‌های محافظه کار سنتی مذهبی و از در طرف دیگر جریان‌های سکولار را داریم.

حال یکسری برش‌هایی دارند این‌ها را از هم جدا می‌کنند؛ یعنی در محافظه کاران، برخی ملی‌گرامی شوند در حالی که برخی گرایش‌های مذهبی قوی‌تری دارند. در سکولارها، برخی ملی‌گرا و برخی چپ هستند. این در حالی است که در مصر، نوع عملکرد دولت آقای مرسی فضای جامعه را کاملاً دوقطبی کرده بود. این مسئله خیلی مهم است.

در ترکیه دولت متهم به امنیت‌زدایی از جامعه نشد. اتفاقاً از پارسال به خصوص بعد از انتخابات خرداد ماه دولت همواره تأکید داشت که یک عده‌ای دارند امنیت کشور را بر هم می‌زنند و اگر ما نباشیم، ترکیه از دست می‌رود.

بدین ترتیب دولت ترکیه با امنیتی‌سازی فضای ترکیه آمد و جامعه ترکیه را کنترل کرد و با خود همراه نمود. نتیجه آن را در دور دوم انتخابات و حال در شکست کودتا دیدید. در مصر شرایط برعکس بود، به عبارتی ارتش، دولت مرسی را مخل امنیت و بقای مصر می‌دانست.

گفته‌ی ارتش مقبول واقع شد چون که واقعا مصر به هم‌ریخته بود. در بیانیه‌های ارتش در ترکیه، حرف از این نبود که آن‌ها دارند امنیت کشور را تهدید می‌کنند بلکه صحبت از این بود که دولت‌مردان کنونی ترکیه بی‌کفایت هستند و باید محاکمه شوند چرا که قانون اساسی کشور را زیر پا گذاشته‌اند. مرجع رفتار ارتش ترکیه، چیزی بود که نقیض خود واقع می‌شد؛ ارتشی که می‌خواهد قانون اساسی را حفظ کند که نباید رفتاری مغایر با آن بروز دهد. در مصر ارتش یکپارچه بود و فرمانده کل ارتش پای کار آمد و موفق شد.

شبهت دیگری که میان کودتا در ترکیه و مصر وجود دارد این است که موقعیت بین‌المللی دو کشور به شدت در معادلات داخلی آن دو اثرگذار است. این مسئله در ایران برعکس است. ایران تقریباً پدیده خاصی است که هر آنچه در خارج آن صورت می‌پذیرد، خیلی در داخل آن مؤثر واقع نمی‌شود. اگر داعشی نبود، شاید این کودتا امکان موفقیت بیشتری داشت.

حدس بنده این است که در وضعیتی که غرب آسیا در آستانه یک جنگ تمام عیار قرار گرفته است، نظام بین الملل میل به حفظ ثبات، تعادل و حفظ وضع موجود دارد و به سمت تنش زدایی پیش می رود. اگر کودتای مصر نیز در چنین شرایطی رخ می داد، احتمال پیروزی آن کمتر بود. کودتای مصر در سال ۲۰۱۳ م به وقوع پیوست و حدود ۳ سال است که از وقوع آن می گذرد. ما در آن زمان به این شکل کنونی داعشی در منطقه نمی دیدیم.

از طرفی پدیده آوارگان در این میان بسیار مهم است. تصور کنید که ۳ میلیون آواره از ترکیه قرار باشد که مجددا در اروپا آواره شوند. بنابراین همه به این سمت خواهند رفت که بحران را مرتفع کنند و اجازه ندهند که نظم موجود بیش از این به هم بخورد. به این خاطر پس از اینکه شرایط ترکیه از بحران خارج شد، همه موضع گیری ها به سمت حمایت از دولت آمد.

• پرسش کننده:

آیا این کودتا بر ادامه جنگ با PKK در ترکیه اثرگذار خواهد بود؟

آیا نارضایتی بخشی از ارتش از این مبارزه، می تواند بر روند جنگ اثرگذار باشد؟

• دستمالی:

جنگ پ ک ک و ترکیه متأسفانه کماکان ادامه پیدا خواهد کرد. اینکه می گویم متأسفانه به دو دلیل است. یکی اینکه اقدام تروریستی علیه یک کشور همسایه به ضرر ما و به ضرر کل منطقه خواهد بود. پ ک ک در ماه های اخیر بسیار آنارشیست شده است و بسیاری از حملات که از سوی پ ک ک صورت گرفته، مصداق تروریسم است. نکته دوم این است که پ ک ک بسیاری از نوجوانان شهرهای کردنشین را در یک نهاد جدید مسلح کرده است و متأسفانه آمار تلفات این گروه

بسیار زیاد بود.

این جنگ ادامه پیدا خواهد کرد. متأسفانه هیچ امکان، ظرفیت و راهکاری برای این وجود ندارد که آقای اردوغان لجوج حاضر شود که مذاکراتی را در این خصوص با HDP یا همان حزب دموکراتیک خلق‌ها شروع کند.

ای کاش از ظرفیت آقای دمیرتاش و همراهانش استفاده شود و یک بار دیگر ولو اینکه امتیازات بزرگی داده نشود، یک آتش‌بس موقت صورت بگیرد تا پرونده کردی در ترکیه تا این اندازه ادامه پیدا نکند. چون در شرایط فعلی این کار غیر از ناامن کردن ترکیه و بالا بردن آمار تلفات سربازان ترک و جوانان کرد، هیچ فایده دیگری ندارد. پک‌ک در مدت ۴۰ سال نتوانسته است که با این کار به هیچ یک از اهداف خود دست پیدا کند. ترکیه نیز در این مدت نتوانسته است که با سرکوب نظامی پرونده کردی را ختم به خیر کند.

اما آن بخشی از ارتش که از نحوه تقابل اردوغان با PKK ناراضی باشد، به اتاق عملیات راه پیدا نمی کند. هم اکنون جنگی که ترکیه دارد هدایت می نماید، یک جنگ اطلاعاتی-امنیتی است که با استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین و ابزارهای اطلاعاتی عملا پای پ ک ک را بسته است. الان فصل تابستان است و طبق سنت جنگ های چریکی ما باید در این مدت شاهد ده ها حمله پ ک ک به پاسگاه های مرزی ترکیه می بودیم که چنین چیزی به خاطر آن اشراف اطلاعاتی که ترکیه به دست آورده است رخ نداد. بنده فکر می کنم که جنگ ترکیه با پ ک ک کماکان ادامه پیدا خواهد کرد.

• حق پناه:

جنگ با پ ک ک صرفا دست ارتش نیست. بلکه میت و ژاندارمری نقش مؤثری در آن دارند. نیروی پلیس در دست دولت و ریاست جمهوری و نه ارتش است.

نهاد ریاست جمهوری خود رأساً وارد جنگ با پ ک ک شده است. بنابراین تحولاتی که دارد از سوی ارتش رخ می دهد تا این حد روی قضیه پ ک ک اثر نمی گذارد.

• پرسش کننده:

آیا امکان دارد خواسته آنکارا مبنی بر استرداد
گولن از آمریکا، بر روابط دو کشور اثر بگذارد؟

• حق پناه:

درخواست استرداد گولن ۲ سال پیش به عنوان یک پرونده قضایی در دولت ترکیه مطرح شد و گفتند که گولن باید از طریق اینترپل به ترکیه مسترد شود. از طرفی، صرف نظر از جنبه های رسانه ای، قضیه ای پیش نخواهد آمد؛ یعنی با حضور گولن در آمریکا و در صورت نبود آن، روابط دو کشور در سطح استراتژیک ادامه پیدا خواهد کرد.

در واقع مسئله اصلی اردوغان، پس گرفتن و محاکمه گولن نیست. دغدغه وی این است که پایگاه‌های اجتماعی گولن را در داخل ترکیه از بین ببرد و مستمسک خوبی نیز برای این کار پیدا کرده است. اردوغان رسانه‌های فراوانی دارد و در سر و صدای آقای اردوغان، صدای گولن کاملاً گم می‌شود.

بنابراین بحث گولن ربط چندانی به رابطه آمریکا و ترکیه پیدا نمی‌کند و بنده بعید می‌دانم که پروسه‌هایی مانند استرداد به این راحتی سروسامان بگیرد آن هم در مورد فردی که باید در مورد او ملاحظات دیگری را در نظر گرفت.

اندیشکده راهبردی تبیین، روز یکشنبه ۲۷ تیرماه،
نشستی را برای بررسی عمیق‌تر کودتای نافرجام
در ترکیه با حضور دکتر جعفر حق‌پناه و محمدعلی
دستمالی، دو تن از کارشناسان این حوزه، برگزار
کرد.

نشانی پایگاه اینترنتی:

www.Tabyincenter.ir

شماره تماس جهت اعزام سخنران:

۰۲۱-۲۶۱۵۳۲۳۹

شبکه (کانال) اندیشکده راهبردی تبیین در تلگرام:

@Tabyincenter

